

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-26>

УДК 338.48:640.4(477-06)

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В ДЕОКУПОВАНИХ РЕГІОНАХ

FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN DE-OCCUPIED REGIONS

Стадницька Юлія Юріївнакандидат економічних наук, старший викладач кафедри туризму,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9703-130X>**Чвартковська Анастасія Андріївна**студентка,
Національний університет «Львівська Політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2210-7923X>**Stadnytska Yuliia, Chvartkovska Anastasiia**
Lviv Polytechnic National University

У статті розглядається роль відновлення інфраструктури як ключового чинника розвитку готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях України. Проаналізовано основні напрямки відбудови, а також розвиток соціальної інфраструктури. Акцентовано увагу на важливості комплексного підходу, що враховує екологічні стандарти та принципи сталого розвитку. Розглядається значення відродження туризму у деокупованих регіонах як одного з ключових факторів економічного відновлення. Особливу увагу приділено відновленню інфраструктури, залученню інвестицій, розвитку нових туристичних маршрутів і якості послуг. Окремо висвітлюються проблеми підготовки кваліфікованих кадрів та психологічної підтримки місцевого населення. Показано, що активна співпраця між владою, бізнесом і міжнародними організаціями є запорукою успішного відновлення та подальшого зростання туристичного потенціалу деокупованих територій.

Ключові слова: фактори економічного відновлення, деокуповані території України, інфраструктура, готельно-ресторанний бізнес, потенціал розвитку.

The article examines the role of infrastructure restoration as a key factor in the development of the hotel and restaurant business in the de-occupied territories of Ukraine. The main directions of reconstruction are analyzed – building repairs, restoration of transport and utility networks, provision of internet connectivity, as well as the development of social infrastructure, which together create favorable conditions for business operations and attracting tourists. Emphasis is placed on the importance of a comprehensive approach that takes into account environmental standards and the principles of sustainable development. The article also explores government support for business in the form of concessional loans, tax benefits, simplification of administrative procedures, and the creation of a favorable investment climate, including through the involvement of international financial institutions and the development of special economic zones. It is emphasized that comprehensive infrastructure recovery and active government policy are the foundation for sustainable economic growth, tourism development, and the creation of new jobs in de-occupied regions. The significance of tourism revival in de-occupied regions is considered as one of the key factors of economic recovery. The case of the Kherson region is used to analyze the potential for hotel and restaurant business development based on the region's natural, cultural, and gastronomic resources. Special attention is given to infrastructure restoration, attracting investment, developing new tourist routes, and improving service quality. The challenges of training qualified personnel and providing psychological support to the local population – crucial elements of sustainable tourism development – are also highlighted. It is shown that active cooperation between authorities, businesses, and international organizations is essential for successful recovery and further growth of the tourism potential in de-occupied territories.

Keywords: factors of economic recovery, de-occupied territories of Ukraine, infrastructure, hotel and restaurant business, development potential.

Постановка проблеми. Відновлення готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих регіонах потребує значної підтримки з боку держави, інвесторів та міжнародних організацій. На сьогоднішній момент окуповано 26% нашої держави, це становить приблизно 108-125 тисяч квадратних кілометрів.

У даний час немає точної інформації про кількість ФОПів, які знаходяться в окупації. Проте, можна припустити, що значна кількість ФОПів на окупованих територіях продовжує свою діяльність, хоча, можливо, в обмеженому режимі або з іншими умовами роботи. Важливо зазначити, що відновлення економічної діяльності на деокупованих територіях є одним з пріоритетів для України. Держава та міжнародні організації надають підтримку для відновлення бізнесу та створення умов для його розвитку. Очікується, що з часом, після звільнення всіх окупованих територій та відновлення нормального життя, буде доступна більш точна інформація про кількість ФОПів, які постраждали від окупації. На сьогоднішній час багато підприємців змушені продовжувати вести бізнес в окупації, бо незважаючи на всі труднощі, необхідно знайти засоби до існування, адже зміна сфери діяльності, коли це справа всього життя є надзвичайно складною. Таким чином постає комплексна проблема у відновленні діяльності готельно-ресторанного бізнесу на деокупованих територіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі спостерігається зростання інтересу до дослідження інструментів і чинників відновлення туризму, гостинності та малого бізнесу в таких регіонах. Значний внесок у вивчення потенціалу туристично-рекреаційних ресурсів деокупованих територій зробив О. О. Бейдик, який у своєму посібнику розкрив географічні, економічні та природно-культурні ресурси України як базу для розвитку туризму [1]. І. С. Савчук у своїй праці аналізує перспективи розвитку туристичної сфери в деокупованих регіонах, акцентуючи увагу на необхідності комплексного підходу до інфраструктурного, кадрового та інвестиційного забезпечення [10]. У статті І. С. Брайчевського розглянуто загальні тенденції та проблеми розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні, зокрема нестабільність кадрового складу та вплив зовнішньоекономічних чинників [2]. А. В. Зінь акцентує увагу на ролі інфраструктури у формуванні конкурентоспроможного туристичного продукту та наводить приклади

успішного відновлення у постконфліктних регіонах світу, що може бути релевантним для України [6].

Практичний аспект державної підтримки та стратегічного планування висвітлено у Постанові Кабінету Міністрів України № 1247 від 12.11.2022 р. [7], яка визначає механізми реалізації програми відновлення деокупованих територій, у тому числі й через підтримку туристичної галузі. Також варто згадати аналітичний звіт Центру економічного відновлення [12], у якому запропоновано ключові напрямки розвитку туризму в постраждалих регіонах, включаючи готельно-ресторанну галузь як основу локального економічного зростання. Окремі дослідження, як-от звіт ЮНДП в Україні [14] та Світового банку [11], вказують на необхідність відбудови критичної інфраструктури, підтримки малого бізнесу та створення спеціальних економічних зон для прискорення відновлення сфери послуг. Таким чином, існуючі дослідження вказують на важливість комплексного підходу до відновлення готельно-ресторанного бізнесу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначити основні інфраструктурні, соціальні та економічні чинники, що впливають на розвиток готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих регіонах України. Проаналізувати роль державної політики, інвестиційної підтримки та міжнародної допомоги у стимулюванні відновлення туристичної індустрії. Оцінити значення відродження туристичного попиту та локальних ініціатив для сталого функціонування готельно-ресторанної сфери. Дослідити кадрові, психологічні та освітні аспекти забезпечення галузі в умовах післявоєнного відновлення. Визначити перспективні напрями розвитку готельно-ресторанного бізнесу на прикладі окремих регіонів (наприклад, Херсонської області).

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з основних факторів, що визначають успіх розвитку готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях є відновлення інфраструктури. Це надзвичайно важливий етап, який включає в себе не тільки відбудову фізичних об'єктів, а й забезпечення нормальних умов для життя та бізнесу в цілому.

Одним з перших завдань на шляху відновлення є ремонт і відбудова будівель. Багато готелів і ресторанів у деокупованих територіях були пошкоджені або зруйновані під час військових дій. Капітальні ремонти та реконструкції потребують значних інвестицій, а

отже, залучення фінансування з різних джерел є важливим етапом цього процесу.

Важливою складовою є відновлення транспортної інфраструктури. Це включає не лише ремонт доріг, але й відновлення транспортних мереж, які з'єднують деокуповані території з іншими регіонами країни або міжнародними пунктами пропуску. Зручні дороги та транспортні лінії дозволяють легко доставляти товари та послуги в ресторани, готелі та інші підприємства готельно-ресторанного бізнесу. Вони також сприяють розвитку туризму, оскільки забезпечують доступність територій для туристів, що є важливим фактором для зростання попиту на готельно-ресторанні послуги.

Критично важливим є відновлення комунальних мереж, таких як електропостачання, водопостачання, каналізація. Без стабільного електропостачання та водопостачання неможливо забезпечити нормальну роботу закладів харчування та готелів. Відновлення та модернізація комунальних систем сприятиме підвищенню якості послуг і зробить території більш привабливими для інвесторів та туристів.

Ще одним важливим аспектом є відновлення інфраструктури для зв'язку та інтернету. Для ресторанного та готельного бізнесу наявність високошвидкісного Інтернету необхідна для онлайн-бронювання, управління персоналом, організації ефективних процесів постачання та маркетингу. Це також дає змогу бізнесу підтримувати зв'язок з потенційними клієнтами через соціальні мережі та інші цифрові платформи, що є важливим інструментом у просуванні послуг.

Для забезпечення сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях необхідно відновити соціальну інфраструктуру. Це означає забезпечення місцевих мешканців доступом до медичних послуг, шкіл, дитячих садків, а також розвитку системи безпеки. Всі ці фактори впливають на загальний рівень комфорту та життєздатності регіону, а, отже, створюють умови для розвитку готельно-ресторанного сектору.

Відновлення інфраструктури має бути комплексним процесом, що включає як фізичні, так і соціальні аспекти. Окрім того, необхідно також враховувати екологічні стандарти та принципи сталого розвитку, що допоможе зробити готельно-ресторанний бізнес не лише ефективним, а й екологічно відповідальним. Відбудова інфраструктури є основою для економічного відновлення деокупо-

ваних територій і створює фундамент для розвитку сучасного готельно-ресторанного бізнесу, що може стати важливим фактором для залучення інвестицій і підтримки економічного зростання [6; 5].

Підтримка з боку держави є одним з ключових чинників, що визначають успіх відновлення та розвитку готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях. Після періоду окупації та військових дій місцеві економіки потребують значних вкладень для відновлення інфраструктури та створення нових бізнес-можливостей. Від державної політики залежить не лише економічне відновлення, але й залучення інвестицій, що забезпечить стабільність і розвиток на цих територіях. Державна підтримка може бути багатогранною та включати кілька напрямів. Одним із найбільш ефективних інструментів підтримки є надання пільгових кредитів для підприємців, які бажають відновити або започаткувати готельно-ресторанний бізнес в деокупованих регіонах [7].

Пільгові кредити з низькими процентними ставками, а також програми фінансування, що знижують фінансове навантаження на бізнес, можуть стати суттєвим стимулом для інвестування в даний сектор. Програми субсидування процентних ставок на кредити для малих та середніх підприємств допоможуть покрити частину витрат і зробити бізнес більш доступним для тих, хто готовий інвестувати в регіони, що відновлюються. Іншою важливою складовою підтримки є надання податкових пільг. Наприклад, тимчасове звільнення від податку на прибуток, податку на майно чи інших місцевих податків може знизити витрати для підприємців та сприяти створенню нових робочих місць. Такі стимули можуть бути ключовими для стартапів у готельно-ресторанному бізнесі, оскільки на початкових етапах відновлення компанії стикаються з великими фінансовими труднощами. Податкові знижки на певний період можуть полегшити перехідний період та дати можливість підприємцям більше інвестувати в розвиток.

Для залучення інвестицій важливо створити сприятливий інвестиційний клімат, що включає в себе як національні, так і міжнародні програми підтримки. Залучення міжнародних фінансових організацій, таких як Світовий банк або Європейський інвестиційний банк, для фінансування відбудови інфраструктури та розвитку туристичних проєктів може забезпечити значні капіталовкладення в готельно-ресторанний сектор. Міжнародні

інвестори часто готові вкладати кошти в проекти, де існує певна державна підтримка та гарантії стабільності. Основним драйвером попиту на готельно-ресторанні послуги є державна підтримка розвитку туризму. Для цього необхідно інвестувати в розвиток туристичної інфраструктури, рекламувати деокуповані території як туристичні напрямки, створювати умови для розвитку екологічного, культурного та історичного туризму. Важливо забезпечити належну рекламу, а також проводити міжнародні та національні заходи, фестивалі, які будуть приваблювати туристів і сприяти популяризації місцевої культури, традицій та кухні [14].

Одним із важливих кроків для створення сприятливого інвестиційного клімату є спрощення адміністративних процедур, пов'язаних з відкриттям і веденням бізнесу. Спрощення реєстрації підприємств, зменшення бюрократичних бар'єрів і покращення доступу до необхідних ліцензій чи дозволів допоможе інвесторам і підприємцям швидше розпочати свою діяльність. Також важливо забезпечити юридичну безпеку для інвесторів, гарантуючи захист їх прав на власність та фінансові ресурси. Для залучення інвестицій у готельно-ресторанний бізнес у деокупованих територіях можна створювати спеціальні економічні зони (СЕЗ), які мають сприятливі умови для бізнесу, такі як знижені податки, субсидії та інші пільги. Ці зони можуть стати центрами розвитку туризму та готельно-ресторанного бізнесу, де інвестори отримають доступ до різноманітних фінансових та адміністративних переваг. Створення позитивного інвестиційного клімату в деокупованих регіонах є критично важливим для забезпечення сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу [9]. Підтримка держави, сприятливий інвестиційний клімат і створення умов для розвитку готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях може стати основою для відновлення економіки, забезпечення робочих місць і залучення нових інвестицій.

Відродження туризму після деокупації є важливим етапом у відновленні економіки деокупованих територій. Туризм може стати однією з головних рушійних сил економічного відродження, оскільки він сприяє розвитку інфраструктури, залученню інвестицій, створенню робочих місць та підвищенню загального рівня життя в регіонах, що постраждали від конфліктів. З відновленням інфраструктури та безпеки, туристичний сектор має значний потенціал для зростання попиту на

готельно-ресторанні послуги, що створює нові можливості для розвитку бізнесу в готельній та ресторанній сферах. Туризм у деокупованих регіонах здатен стати не лише важливим джерелом доходу для місцевих підприємств, а й стимулювати розвиток малих та середніх підприємств, зокрема в готельно-ресторанному секторі [12].

Після деокупації Херсонської області цей регіон, який колись був важливим економічним і туристичним центром півдня України, має величезний потенціал для розвитку туризму та готельно-ресторанного бізнесу. Херсонщина є домом для багатьох природних, культурних та історичних пам'яток, які після відновлення інфраструктури можуть стати основними чинниками залучення туристів з усієї України та з-за кордону. Регіон має значний потенціал для розвитку як пляжного, так і екологічного туризму, а також може стати важливим напрямом для гастрономічних подорожей [9].

Одним з найцінніших природних об'єктів є Олешківські піски – найбільша піщана пустеля в Європі, що стала природним символом Херсонщини. Це місце, яке привертає любителів активного відпочинку, фотографів і туристів, що бажають побачити унікальну екосистему. Не менш важливим є і Чорноморське узбережжя Херсонської області з його пляжами, де кожного року відпочивають тисячі туристів. Оскільки ці території є досить популярними серед туристів, особливо в літній сезон, розвиток готельної інфраструктури на узбережжі стане пріоритетним для відновлення економіки регіону.

Крім природних ресурсів, Херсонщина багата на культурні і історичні пам'ятки. Херсонес Таврійський – археологічний об'єкт, що входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, може стати важливим пунктом для культурного туризму в регіоні. Додатково, Херсонщина має безліч стародавніх фортець, церков та музеїв, які створюють основу для історичних маршрутів. Особливе значення для розвитку культурного туризму має місцева гастрономічна традиція, що може стати важливою складовою туристичної привабливості регіону [1].

Після деокупації Херсонської області відновлення туристичних об'єктів потребує реконструкції та побудови нових готелів, які можуть задовольнити потреби різних категорій відпочивальників: від бюджетних туристів до тих, хто шукає більш розкішні умови. Готелі, які надають послуги для сімейного

відпочинку, можуть стати популярними серед українців, які прагнуть провести відпустку на узбережжі Чорного моря. Наприклад, створення нового готельного комплексу на узбережжі Скадовська, відомого своїми пляжами, є гарним прикладом того, як можна залучити туристів і створити додаткові можливості для розвитку готельної інфраструктури в регіоні [10].

Яскравим прикладом відродження готельно-ресторанного бізнесу в Херсонській області є Скадовськ – курортне місто на березі Чорного моря. Після деокупації Скадовськ став важливим туристичним напрямом завдяки своїм чистим пляжам і розвиненій інфраструктурі для відпочинку. Відновлення готелів, що пропонують не лише комфортні умови для сімейного відпочинку, але й спа-послуги, та розвиток ресторанного бізнесу з пропозицією місцевої кухні, значно підвищили привабливість цього міста для туристів [12]. У Скадовську активно відкриваються нові кафе та ресторани, які пропонують різноманітні страви на основі морепродуктів. Більш того, міські заклади надають можливість не тільки скоштувати місцеву кухню, а й купити свіжі продукти від місцевих фермерів і рибалок, що створює додаткову туристичну привабливість.

Херсонська область має величезний потенціал для розвитку туризму завдяки своїм природним і культурним ресурсам, а також гастрономічним традиціям. Відродження готельно-ресторанного сектору, залучення інвестицій і розвиток нових туристичних маршрутів сприятимуть створенню нових робочих місць, підвищенню доходів місцевих громад та загальному економічному відродженню регіону. Важливими аспектами для подальшого розвитку є активна співпраця між державними і місцевими органами влади, підприємцями та міжнародними інвесторами.

Одним із найважливіших аспектів для відродження готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях, таких як Херсонська область, є забезпечення належної підготовки та залучення кваліфікованих кадрів. Відновлення туристичної та ресторанної інфраструктури неможливе без висококваліфікованого персоналу, який здатний забезпечити високий рівень обслуговування та впроваджувати інноваційні підходи до роботи. Це стосується не лише готельних працівників, а й ресторанного, організаційного та адміністративного персоналу, який має відповідати вимогам сучасного туриста.

Для відновлення готельно-ресторанного бізнесу на місцевому рівні важливо звернути увагу на проблему дефіциту кваліфікованих кадрів. Багато готелів і ресторанів, що відкриваються в деокупованих територіях, стикаються з труднощами в наборі персоналу, оскільки багато працівників просто не мають необхідних знань і навичок для роботи в таких умовах. До того ж, деякі регіони, які пережили бойові дії, мають проблеми з поверненням молоді, яка часто не бачить перспектив у розвитку бізнесу в рідному місті чи селищі. Тому необхідно створювати програми залучення молоді до туристичної та готельно-ресторанної галузі, заохочуючи їх повернення через навчання, стажування та професійну перепідготовку [9]. Важливою складовою є створення навчальних програм, які дозволяють підготувати персонал до роботи в нових умовах і відповідати сучасним вимогам туристичної індустрії. Враховуючи специфіку деокупованих територій, особливу увагу варто приділити таким напрямкам, як гостинність, ресторанна справа, управління готелем, а також кулінарія та екологічний туризм. Одним з ефективних способів є співпраця між місцевими навчальними закладами (наприклад, професійно-технічними училищами або коледжами) і готельно-ресторанними комплексами для організації практичних курсів та стажувань. Це дозволяє молодим спеціалістам не лише здобути теоретичні знання, але й отримати реальний досвід роботи в реальних умовах.

Однією з основних проблем у деокуповааних територіях є необхідність залучення персоналу до нових робочих місць, особливо серед молоді. Важливо створювати конкурентоспроможні умови праці, які включають не лише гідну заробітну плату, а й соціальні гарантії, можливості для кар'єрного росту, а також додаткові стимули, такі як бонуси за досягнення високих результатів у роботі або можливості для підвищення кваліфікації. У деокупованих територіях, де після тривалого періоду конфлікту можуть існувати соціальні й психологічні бар'єри, важливо впроваджувати програми підтримки персоналу, орієнтуючись на покращення морального клімату в колективах, розвиток командної роботи та організацію тимчасових відпочинкових програм для працівників. Для залучення додаткових ресурсів на навчання та підготовку персоналу важливо активніше залучати фінансову підтримку від міжнародних організацій і фондів, які мають досвід у реабілітації деокупованих територій.

Одним із прикладів успішного залучення кадрів та навчання персоналу можна знайти у Херсоні, де кілька нових готельних комплексів, відкритих після деокупації, реалізували програми співпраці з місцевими професійно-технічними училищами. В рамках таких програм студенти можуть проходити стажування в готелях і ресторанах, де вони навчаються основам роботи в сфері гостинності, організації обслуговування, а також вивчають роботу з іноземними клієнтами. Кілька великих готельних мереж у Херсоні вже організували курси для персоналу з підвищення кваліфікації, включаючи управлінські навички, технології обслуговування та особливості кухні. Це дозволяє не тільки швидко адаптувати місцевих кадрів до нових умов, але й підвищити рівень обслуговування для туристів. Отже, залучення і підготовка висококваліфікованих кадрів є важливим фактором для успішного розвитку готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях [11; 13].

Відновлення готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях, зокрема в Херсонській області, є складним процесом, що потребує не лише матеріальних інвестицій, а й значної уваги до психологічних аспектів. Відновлення соціальної стабільності, морального духу місцевих жителів, а також формування довіри до нових умов життя є важливими етапами на шляху до відбудови після війни.

Одним із важливих завдань після деокупації є психологічна підтримка місцевих жителів, що дозволяє їм відновити внутрішній стан і допомогти налагодити соціальні зв'язки, які були порушені війною. Після тривалої окупації, коли багато людей були змушені покинути свої домівки, або пережили особисті втрати, важливо створити умови для повернення до нормального життя. Це включає в себе не лише фізичне відновлення будівель та інфраструктури, але й відновлення психологічної стійкості та розвитку відносин між людьми. Соціальні зв'язки мають велике значення для подолання посттравматичних наслідків. Важливу роль в цьому процесі відіграють різноманітні громадські ініціативи, культурні події, фестивалі та інші заходи, які можуть відновити соціальні зв'язки та полегшити комунікацію серед місцевих мешканців [10].

Готельно-ресторанний бізнес, зокрема готелі, кафе та ресторани, можуть стати майданчиком для відновлення соціальних зв'язків. Вони не лише забезпечують робочі місця, але й є місцями для зустрічей, спілку-

вання та створення нових контактів. Не менш важливим є те, що відновлення готельно-ресторанного бізнесу може позитивно вплинути на моральний дух місцевих жителів. Люди, які отримують можливість працювати в цих закладах, відчувають свою причетність до відбудови регіону, а також важливість їхньої ролі в розвитку соціальної інфраструктури. Це дає їм почуття гідності та надає сенс подальшому життю. Готельно-ресторанні заклади можуть стати місцем, де не лише працює персонал, а й надається підтримка мешканцям у вигляді психологічних консультацій, груп підтримки або інших заходів для зниження стресу і допомоги людям подолати наслідки війни. Такі ініціативи створюють середовище, в якому люди можуть не лише відпочивати, але й працювати над своїм емоційним здоров'ям [5; 8]. Програми для працівників цих закладів можуть включати регулярні тренінги з управління стресом, розвитку емоційної стійкості та комунікаційних навичок, що допоможе створити більш здорову атмосферу на роботі та в колективах. Відновлення морального духу місцевих мешканців та співробітників є однією з ключових умов для стабільного і сталого розвитку бізнесу в регіоні.

Також важливим аспектом є необхідність залучення місцевих жителів до процесу відновлення. Спільна праця, участь у відновленні місцевих об'єктів та бізнесів, формує почуття власної відповідальності та гордості за рідний регіон. Місцеві жителі, які самі активно включаються в процес відбудови, відчувають більшу мотивацію працювати та розвивати свою територію. Це також підвищує їхню соціальну активність, що сприяє покращенню морального духу і зміцненню громадських зв'язків. Важливим фактором для відновлення морального духу мешканців є позитивні приклади успіху. Коли люди бачать, що процес відновлення регіону можливий, це дає їм надію на краще майбутнє. Проекти, що створюють робочі місця, відновлюють соціальні інфраструктури, такі як готелі та ресторани, а також відкривають нові можливості для місцевих підприємців, допомагають не лише економічно, але й психологічно [10]. Таким чином, підтримка морального духу місцевих жителів і відновлення соціальних зв'язків є важливими аспектами для сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях.

Іншим важливим аспектом є впровадження систем управління енергоефективністю. В умовах обмежених ресурсів та необхідності

оптимізації витрат, особливо в деокупованих територіях, готелі та ресторани можуть скористатися інноваційними технологіями для зниження витрат на енергію. Використання розумних термостатів, енергозберігаючих ламп, сонячних панелей та інших екологічно чистих технологій дозволяє не лише знизити витрати, але й покращити імідж бізнесу серед екологічно свідомих туристів [8].

Крім того, зростає популярність віртуальних турів і дистанційних послуг, що можуть стати важливим інструментом для залучення туристів, особливо в постконфліктних регіонах. Віртуальні екскурсії або можливість віддалено ознайомитися з інфраструктурою готелів та ресторанів за допомогою технологій доповненої реальності (AR) можуть стати ефективними інструментами для привертання уваги до регіону. Такий підхід дозволяє потенційним клієнтам оцінити пропозиції, не виходячи з дому, що може бути особливо корисним для залучення іноземних туристів. Отже, інновації та технології в готельно-ресторанному бізнесі є важливим елементом успішного відновлення і розвитку в деокупованих територіях. Вони допомагають не тільки оптимізувати процеси, знизити витрати та підвищити якість обслуговування, а й привернути нових клієнтів, забезпечуючи стабільне зростання та розвиток місцевої економіки. Впровадження таких технологій має потенціал значно змінити бізнес-пейзаж деокупованих регіонів, сприяючи їх інтеграції в сучасну світову туристичну індустрію.

Відновлення готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях, таких як Херсонська область, потребує не лише внутрішніх зусиль місцевих підприємців, а й зовнішньої підтримки, яка включає партнерства з міжнародними організаціями та використання програм допомоги. Ці партнерства можуть стати основою для стимулювання економічного зростання та розвитку регіону, допомогти залучити інвестиції та ресурси для відновлення інфраструктури та соціально-економічної стабільності. Міжнародні організації, уряди інших країн, благодійні фонди та корпорації можуть запропонувати необхідні фінансові та технічні ресурси, які стануть важливим елементом у відновленні бізнесу та покращенні якості життя місцевих жителів.

Одним з основних шляхів залучення міжнародної допомоги є участь в міжнародних програмах підтримки розвитку бізнесу. Багато міжнародних організацій, таких як Світовий

банк, Європейський Союз, Програма розвитку ООН (UNDP), USAID та інші, надають фінансування для відновлення інфраструктури, розвитку підприємництва, створення робочих місць і підвищення кваліфікації місцевих кадрів. Ці програми можуть включати фінансову підтримку для відновлення готелів і ресторанів, а також для розвитку нових проектів, що сприяють економічному розвитку регіону [11].

Одним із важливих аспектів таких програм є надання технічної допомоги. Це може включати консультації з питань управління бізнесом, маркетингу, впровадження нових технологій, а також створення інфраструктурних проектів, які забезпечать готельний і ресторанний бізнес необхідними умовами для ефективної роботи.

Важливою складовою партнерств є міжнародні інвестиції. У разі наявності сприятливого інвестиційного клімату, міжнародні інвестори можуть бути зацікавлені у фінансуванні проектів, спрямованих на відновлення інфраструктури готельного та ресторанного секторів, розвитку нових туристичних маршрутів, створенні тематичних комплексів та розвитку культурно-туристичних ініціатив. Програми міжнародних фінансових установ можуть надавати кредити, пільгові позики або гранти для підприємств, які планують модернізувати свої заклади або розширювати діяльність. Це дозволяє значно знизити фінансовий тиск на місцевих підприємців, даючи їм можливість зростати і працювати в умовах економічної нестабільності [11].

Особливо важливими є партнерства між місцевими бізнесами та міжнародними туристичними операторами. Такі співпраці дозволяють місцевим готелям, ресторанам та туристичним компаніям отримати доступ до міжнародних туристичних потоків, що забезпечить значне зростання попиту на послуги та зможе залучити туристів з різних країн. Міжнародні туристичні агентства та оператори можуть допомогти в просуванні регіону на глобальних ринках, організовувати рекламні кампанії та залучати туристів до відвідин Херсонської області, що сприятиме відновленню місцевої економіки. В рамках партнерств можуть реалізовуватися програми освітнього та культурного обміну, спрямовані на підвищення кваліфікації персоналу та зміцнення культурних зв'язків [3, 7]. Крім того, міжнародні програми підтримки можуть бути спрямовані на поліпшення екологічних стандартів у готельно-ресторанному бізнесі.

Програми щодо сталого розвитку, екологічної сертифікації та енергозбереження можуть стати не тільки частиною відновлення бізнесу, але й важливим конкурентним перевагою для залучення туристів, які все більше звертають увагу на екологічні ініціативи. Сталый туризм, який фокусується на збереженні навколишнього середовища, може стати важливим напрямком для розвитку готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих територіях. Міжнародна співпраця в цих сферах створює багатофункціональну підтримку для регіонів, що постраждали від війни. Вона забезпечує необхідні фінансові ресурси, сприяє технічному і професійному розвитку, допомагає інтегрувати території в глобальну економіку та туристичні ринки, що дозволяє значно прискорити процес відновлення та розвитку [3].

Висновки. Таким чином з'ясовано, що розвиток готельно-ресторанного бізнесу в деокупованих регіонах України є важливою складовою процесу соціально-економічного відновлення. Одним із ключових чинників, що впливають на стабільне функціонування галузі, є комплексне відновлення інфраструктури – транспортної, комунальної, цифрової та соціальної. Саме наявність базових умов життєдіяльності створює передумови для повернення туристичного потоку, інвесторів

та працівників. Державна підтримка відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні сприятливого середовища для ведення бізнесу – через пільгове кредитування, податкові стимули, спрощення дозвільних процедур, а також залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги. Водночас, без активної участі місцевих громад, бізнесу та міжнародних партнерів повноцінне відновлення неможливе.

Крім того, важливими чинниками є кадрове забезпечення, психологічна реабілітація населення та підвищення якості послуг. Саме людський капітал – головний ресурс галузі, тому питання підготовки кваліфікованих працівників та їх мотивації має залишатися у фокусі уваги.

На прикладі Херсонської області показано, що поєднання природного, культурного та гастрономічного потенціалу з ефективною державною політикою й підтримкою з боку донорів може стати основою для відродження туризму та розвитку готельно-ресторанної інфраструктури.

Отже, лише цілісний підхід, який поєднує економічні, інфраструктурні, соціальні та кадрові рішення, забезпечить успішну інтеграцію деокупованих територій у національний туристичний простір та сприятиме зростанню добробуту регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2001. 384 с.
2. Брайчевський І. С. Стан та перспективи розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2021. № 2 (27). С. 97–105.
3. Державне агентство розвитку туризму України. Програма розвитку туризму в Україні на 2023–2026 роки. URL: <https://www.tourism.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2025).
4. Державна служба статистики України. Туризм в Україні: статистичний збірник 2023. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2025).
5. Європейський банк реконструкції та розвитку. Звіт щодо можливостей відновлення інфраструктури в Україні. 2023. URL: <https://www.ebrd.com/news/publications> (дата звернення: 08.04.2025).
6. Зінь А. В. Вплив інфраструктури на розвиток туристичного бізнесу в регіонах. *Вісник Київського нац. ун-ту культури і мистецтв*. Серія: Туризм. 2020. № 2. С. 43–51.
7. Кабінет Міністрів України. Постанова № 1247 від 12.11.2022 р. «Про затвердження Державної цільової програми відновлення деокупованих територій». URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 09.04.2025).
8. Литвин Л. І. Готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2022. № 39. С. 112–117.
9. Офіс реформ при Кабміні України. Презентація: «Відбудова Херсонщини: кроки до економічного зростання». 2024. URL: <https://reforms.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2025).
10. Савчук І. С. Туристичні перспективи деокупованих територій України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Економіка. 2023. Вип. 4. С. 58–65.
11. Світовий банк. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment – February 2023 Update. URL: <https://documents.worldbank.org> (дата звернення: 10.04.2025).
12. Туризм у деокупованих регіонах: потенціал розвитку / Аналітичний звіт Центру економічного відновлення. Київ, 2023. 40 с. URL: <https://economic-recovery.org> (дата звернення: 08.04.2025).

13. Чорненко І. В. Становлення готельно-ресторанного бізнесу у післякризовий період. *Економіка та держава*. 2022. № 12. С. 41–44.
14. ЮНДП в Україні. Відбудова інфраструктури та підтримка МСП у постраждалих регіонах України. 2023. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine> (дата звернення: 20.04.2025).

REFERENCES:

1. Beidyk O. O. (2001) *Rekreatsiino-turystychni resursy Ukrainy* [Recreational and tourist resources of Ukraine]. Kyiv: Alterpres, 384 p. (in Ukrainian).
2. Braichevskiy I. S. (2021). Stan ta perspektyvy rozvytku hotelno-restorannoho biznesu v Ukraini [State and prospects of hotel and restaurant business development in Ukraine]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii – Economics. Management. Innovations*, no. 2(27), pp. 97–105.
3. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu Ukrainy (2023). Prohrama rozvytku turyzmu v Ukraini na 2023–2026 roky [Tourism Development Program in Ukraine for 2023–2026]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua> (accessed April 8, 2025).
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2023)/ Turyzm v Ukraini: statystychnyi zbirnyk [Tourism in Ukraine: Statistical Compendium]. Available at: <https://ukrstat.gov.ua> (accessed April 8, 2025).
5. Yevropeyskyi bank rekonstruktsii ta rozvytku (2023). Zvit shchodo mozhlyvosti vidnovlennia infrastruktury v Ukraini [Report on infrastructure recovery opportunities in Ukraine]. Available at: <https://www.ebrd.com/news/publications> (accessed April 8, 2025).
6. Zin A. V. (2020). Vplyv infrastruktury na rozvytok turystychnoho biznesu v rehionakh [Influence of infrastructure on the development of tourism business in regions]. *Visnyk Kyivskoho nats. un-tu kultury i mystetstv. Seriya: Turyst – Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Tourism*, no. 2, pp. 43–51.
7. Kabinet Ministriv Ukrainy (2022). Postanova № 1247 vid 12.11.2022 r. «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi prohramy vidnovlennia deokupovanykh terytorii» [Resolution No. 1247 dated November 12, 2022, «On Approval of the State Target Program for Recovery of De-Occupied Territories»]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua> (accessed April 9, 2025).
8. Lytvyn L. I. (2022). Hotelno-restoranni biznes v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku [Hotel and restaurant business in Ukraine: problems and development prospects]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and National Problems of the Economy*, no. 39, pp. 112–117.
9. Ofis reform pry Kabmini Ukrainy (2024). Prezentatsiia: «Vidbudova Khersonshchyny: kroky do ekonomichnoho zrostantia» [Presentation: «Rebuilding Kherson Region: Steps Toward Economic Growth»]. Available at: <https://reforms.gov.ua> (accessed April 8, 2025).
10. Savchuk I. S. (2023). Turystychni perspektyvy deokupovanykh terytorii Ukrainy [Tourism prospects of de-occupied territories of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Ekonomika – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Economics*, issue 4, pp. 58–65.
11. Svitovyi bank (2023). Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment – February 2023 Update. Available at: <https://documents.worldbank.org> (accessed April 10, 2025).
12. Sentr ekonomichnoho vidnovlennia (2023). Turyzm u deokupovanykh rehionakh: potentsial rozvytku [Tourism in De-Occupied Regions: Development Potential]. Kyiv, 40 p. Available at: <https://economic-recovery.org> (accessed April 8, 2025).
13. Chornenka I. V. (2022). Stanovlennia hotelno-restorannoho biznesu u pisliakrizovyi period [Formation of hotel and restaurant business in the post-crisis period]. *Ekonomika ta derzhava – Economics and the State*, no. 12, pp. 41–44.
14. YUNDP v Ukraini (2023). Vidbudova infrastruktury ta pidtrymka MSP u postrazhdalikh rehionakh Ukrainy [Infrastructure recovery and SME support in conflict-affected regions of Ukraine]. Available at: <https://www.undp.org/uk/ukraine> (accessed April 20, 2025).